

VÁLLALKOZÓI KOMPETENCIA – KÉPZÉS ÉS GYAKORLAT

Karlovitcz János Tibor, karlovitz.jt@kgk.uni-obuda.hu

Kárpáti-Daróczi Judit, karpatidaroczi.judit@kgk.uni-obuda.hu

Óbudai Egyetem

A vállalkozói kompetencia az Európai Unió közoktatási-nevelési ajánlásaiban meghatározott egyik kulcskompetencia. Magyarországon keresztkompetenciának tekintjük, azaz olyanak, amely számos tantárgyon keresztül, ám sohasem önállóan érvényesül. Ennek a kulcskompetenciának a mérése még kezdetleges, számossága elenyésző. Háttér-vizsgálatainkat nemzetközi szinten folytatjuk.

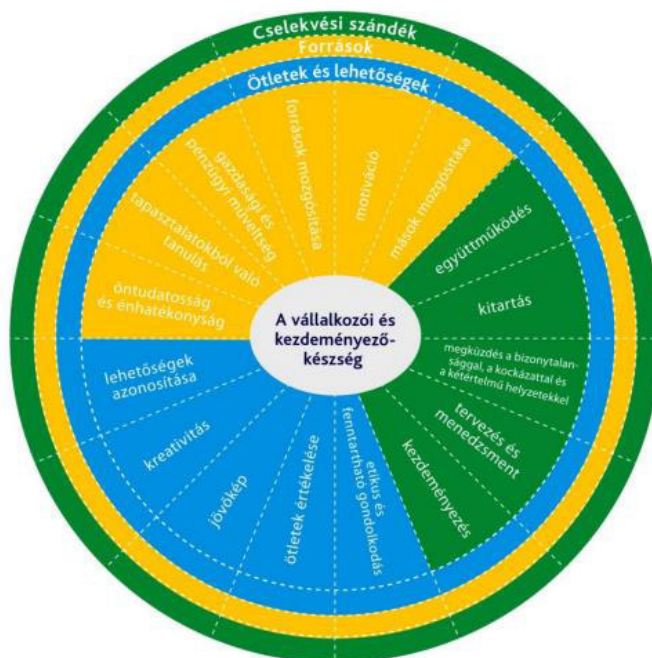
Saját kutatási eredményeink alapján azt mondhatjuk, hogy viszonylag ritka kompetenciáról van szó még közgazdász szakos egyetemisták körében is. Úgy gondoljuk, ezért volna szükséges – a tehetségfelismerésből kiinduló tehetségfejlesztéshez hasonlóan – a vizsgálat a vállalkozói kompetencia-együttes meglétére. Úgy véljük, hogy a felfedezett vállalkozó-tehetségekre odafigyelve speciális módon lehetne őket képezni, fejleszteni, hogy akár alkalmazottként, akár vállalkozóként, a megfelelő helyeken és pozíciókban hasznosítva képességeiket, járuljanak hozzá Magyarország fejlődéséhez.

1. A vállalkozói kompetencia mibenléte

Magyarországon egészen az 1980-as évekig a jártasság, a képesség és a készség fogalmakat használták a didaktikai (pedagógiai) szakirodalomban (Nagy, 1967), a kompetencia fogalma jóval később honosodott meg. Csupán az 1980-as évek végén, az 1990-es évek legelején kezdett elterjedni a kompetencia fogalmának használata (Báthory, 2006). A kifejezés széles körben a Nemzeti alaptanterv (NAT) implementációjához kapcsolódva került át a szakmai mindennapokba, majd Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása eredményeképpen még szélesebb körben elterjedt. Használata ma már általánosnak tekinthető a laikusok körében is. A fogalmat nem csak a pedagógia, hanem más tudományterületek, így például a közgazdaságtudomány vagy a szociológia is használja.

Az Európai Unió oktatási keretrendszere (rövid összefoglalása angolul a következő linken érhető el: <https://ec.europa.eu/jrc/en/entrecomp>) a vállalkozói kompetenciát mint a nyolc kulcskompetencia egyikét határozza meg. Ezen dokumentum szerint: „A kezdeményezőkézség és vállalkozói kompetencia az egyén azon képességére utal, hogy elképzeléseit meg tudja

valósítani.” (2006/962/EK, 17. old.). Az Európai Bizottság által megalkotott kezdeményezőkészség és vállalkozói kompetencia keretrendszere alapjául szolgáló meghatározás szerint a vállalkozói kompetencián „...azt értjük, amikor valaki a lehetőségek és ötletek mentén cselekedve mások számára értékke alakítja azokat. Ez az érték lehet üzleti, kulturális vagy társadalmi.” (FFE-YE, 2012 In: <https://ec.europa.eu/jrc/en/entrecomp> 2. old.) A keretrendszer három dimenzió (kompetencia-területek, részkompetenciák és részkompetencia-leírások) mentén részletezi azt, hogy miért fontos minden dolgozó ember számára a kezdeményezőkészség és vállalkozói kompetencia. A meghatározott három kompetenciaterületet és azon belül a 16 részkompetenciát az 1. ábra szemlélteti.

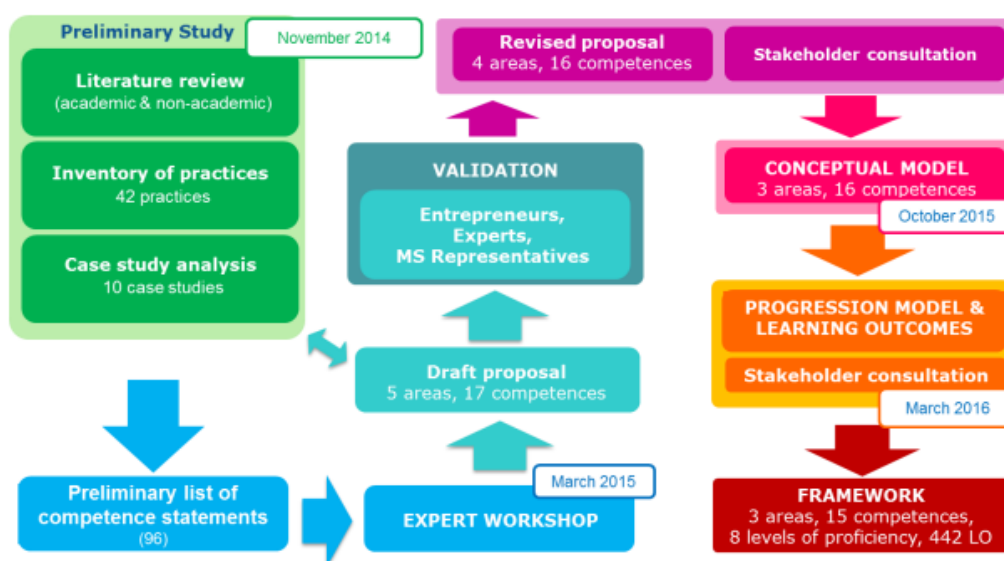

Forrás: Bacigalupo et al, 2016, 6. old.

1. ábra A keretrendszert bemutató ábra

Ilyen értelemben minden európai tanulót fejleszteni szükséges erre is. A vállalkozói szellemiség abban érhető tetten, hogy az ötletekre és a lehetőségekre reflektál a többi kompetencia felhasználásával, és azokat „mások”, a közösség számára hasznosítható értékekké alakítja át. A létrehozott érték nem csupán pénzügyi szempontból ragadható meg, hanem lehet kulturális vagy társadalmi érték is. (A definíciót eredeti formájában a Danish Foundation for Entrepreneurship & Young Enterprise javasolta.) Ez az értékteremtés az emberi élet valamennyi színterére kiterjed (sport, civil szervezetek, állami szervezetek, vállalkozások stb.), és akkor is megvalósul, ha az ember alkalmazott vagy vezető, munkavállaló

vagy vállalkozó. A keresztkompetencia jelleg nem csak az iskolai tantárgyak közötti átívelést jelenti, hanem áthatja az élethossziglani tanulási folyamatokat, lebontja a határokat a formális, non-formális vagy informális tanulási: oktatási és képzési rendszerek között. A vállalkozói szellem, mint tanulási mód kiterjed még a nem strukturált tanulmányi környezetekre is. Az európai dokumentum kiemeli és hangsúlyozza a civil társadalmi képződményeknek a vállalkozási kompetenciák fejlesztésére lehetőséget adó, azt előmozdító szerepét. A vállalkozói szellem jegyében tehát az egyén olyan dolgokat művel, amelyekkel a közösség javát szolgálja. Különösen hangsúlyos ez az európai dokumentumok szerint az ifjúsággal végzett munkában (Bacigalupo et al., 2016).

Forrás: Bacigalupo et al, 2016, 8. old. alapján saját szerkesztés

2. ábra A kutatás fő szakaszai, amelyek az EntreComp keretrendszerhez vezettek

Ilyen értelemben napjainkban sok szép példával találkozhatunk arra, amikor valaki civil mozgalom révén bontakoztatja ki vállalkozói képességeit. Ilyen pl. a nyugat-európai politikusok által elismert ifjú környezetvédő mozgalmárok konzervatív nézőpontból bizony kissé ellentmondásos tevékenysége és viselkedése; vagy amikor valaki fiatal egyetemistaként és egyesületi vezetőként metropolisz közösségi közlekedésének megújítására tesz értékelhető javaslatot. A vállalkozói kompetencia magas szintjének megnyilvánulása tehát életkortól függetlenül, akár már elég fiatalon gazdag gyümölcsöt teremhet a közösség számára. (A vállalkozások világában lásd az ún. start-up-ok.)

A magyarországi Nemzeti alaptanterv a vállalkozói kompetenciát szinte csak definíciós szinten említi – hátrányként élhetjük meg, hogy az össz-európai *vállalkozói kompetencia*-együttes kidolgozásában nem vett részt

magyarországi delegált, így elmaradt az európai gondolkodásmód átültetése, implementálása a magyar nemzeti alaptantervbe – a tantárgyi struktúrában a kibontakoztatása ezen a címen kevésbé jól tetten érhető. Mik is tartozhatnának ide? Többek között a

- kezdeményezőképeség,
- irányítóképesség,
- önálló döntéshozatal,
- kreativitás,
- kockázatvállalás,
- tervezés és szervezés,
- a delegálás képessége,
- tapasztalatok értékelése és elemzése,
- a sokoldalú kommunikáció,
- az egyéni és csoportban való munkavégzés képessége,

de említhetjük akár a vita- és érvelő képességet („kultúrát”), a csoportban, csapatban való együttműködést, a mások irányításának és a munka, feladat megszervezésének képességét, a felelősségvállalást, az innovációs képességet is, amelyek részben az előbbieket átfogalmazását, új tartalmakkal való kiegészítését jelentik. Fontos még a saját tapasztalatokból történő tanulás képessége, amely nem ugyanaz, mint a pedagógia-történetből ismert és azonosított tapasztalati tanulás módszere.

Timmons (2003) vállalkozói attitűdöket kutatott, és az ezek alapján megjeleníthető területek az elkötelezettség és eltökéltség, a szinte eltökélt ragaszkodás a lehetőségekben rejlő sikerhez, a kockázat és a bizonytalanság tolerálása, a kreativitás és adaptációs képesség, a kiválóságra törekvés, végül a vezetés fogalmaival írhatók le.

2. Jelentősebb vállalkozói kompetencia-mérések

Magyarországon vállalkozói kompetenciaszint mérésről 2020 elején még nem tudunk. A Magyarország kormánya által működtetett Vállalkozói portálon található gyorsteszt aligha tud betölteni ilyen funkciót (elérhető: <http://vallalkozoiportal.gov.hu/gyorsteszt>). Megnevezi a vállalkozói tulajdonságokat (kreatív gondolkodás; tervezés; döntéshozatal; szervezés; szóbeli és külön írásbeli kommunikáció; csapatépítés; marketing és értékesítés; pénzügyi menedzsment; adminisztráció; célkitűzések; vezetői kompetenciák), majd ezekre kellene önkitöltős, önbevallós alapon a hiányzó / kezdetleges / haladó / kiváló opciók valamelyikét bejelölni... Véleményünk szerint megkérdőjelezhető, hogy pl. az adminisztráció vagy a pénzügyi ismeretek vállalkozói kompetenciák-e, vagy hogy mi maradt ki az európai

keretrendszer kompetencia-értelmezéséből. Úgy véljük, e vállalkozói kompetenciák mérését mindenféleképpen külsős (tanácsadó), erre felkészített szakembereknek kellene elvégezniük objektív, lehetőség szerint standardizált mérőeszközökkel, és az önbevallást legfeljebb kiegészítő jelleggel művelni.

Ugyanakkor a munkaerőpiaci megfelelést szem előtt tartó magyarországi vállalkozások vállalkozói kompetencia képzései ritkán fedik le ezt a képességegyüttest. Tapasztalataink és megfigyeléseink szerint általában csak egy-egy szelet befogására képesek, s gyakran a bárki által megszerezhető tudáselemek (knowledge) kiegészítésére vagy megszerzésére fókuszálnak (pl. vállalkozások alapítása, jogszabályi háttér, adózási- és pénzügyi ismeretek). Módszertanukban rendszerint coaching-technikákat alkalmaznak a hozzájuk tanácsért folyamodókkal. Ennek során arra vezetik rá az egyént, hogy saját maga mondja ki, nevezze meg, milyen képességekkel rendelkezik – majd közösen beszélgetnek ezekről.

A mérhetőség problémájára, nehézségére utal, hogy ezen a területen nemzetközi téren is viszonylag kevés az értékelhető felhalmozott tudás, tapasztalat. A magyarországi egyetemi oktatók számára hozzáférhető nemzetközi adatbázisokban elenyésző számú olyan cikket találtunk, amely a vállalkozói kompetencia mérésével foglalkozott, és ezek közül is csak a kisebbik hányaduk volt releváns a mostani cikkünkkel. A külföldi és a hazai próbálkozásokban az is közösnek tekinthető, hogy a vállalkozói kompetenciákat elsősorban a vállalkozások világával kapcsolják össze, s kevésbé tekintenek rájuk úgy, mint az EU-s értelmezésnek inkább megfeleltethető általános kompetenciára.

A Spanyolországban a tanár vállalkozási ismeretek oktatásban való részvételi hajlandóságát vizsgálták. A kutatás egy önértékelési kérdőív mérési eszközével gyűjtött elemzésen alapul, amelyet Finnországban fejlesztettek ki és alkalmaztak először, és ezt adaptálták a spanyol környezethez. Ez a módszer, melyet a vállalkozói oktatáspolitikára az EU jóváhagyott, a tanárok vállalkozás-orientált oktatás előmozdítására való hajlandóságát mérte (*Ladeveze – Canal, 2018*).

Az eredmények különbségeket mutatnak a tanárok hozzáállásában, mind a vállalkozói kompetencia megvalósításának feltételeiben, valamint szignifikáns különbségeket a vállalkozói oktatás fejlesztésében a magán- és az állami iskolák között.

Szintén ide kapcsolódik, hogy a vállalkozási kompetencia kutatását rendszerint azzal indokolják, hogy a vállalkozások alapítása és működtetése segít fékezni a magas munkanélküliséget (*Sandroto et al., 2018*).

A fiatalok, fiatal munkavállalók vállalkozási attitűdjeinek nemzetközi összehasonlító vizsgálatát végzi nemzeti jelentéseken keresztül a GUESSS projekt (elérhetősége: <http://www.guesssurvey.org/>). Ennek keretében a

legfrissebb magyarországi dokumentum 2020. január 9-én került fel a szervezet honlapjára (S. Gubik, Farkas, 2019).

3. Saját kutatásunk

Azt gondoljuk, hogy az erőltetett vállalkozás-alapítás növeli a kényszervállalkozások számát, és nehéz helyzetben élő emberek teljes ellehetetlenüléséhez, anyagi csődjéhez, hajléktalanná válásához vezethet. Úgy véljük, vállalkozást az alapítson, akinek van esélye arra, hogy megvesse a lábát a piacon. Segítendő az embereket a döntéshozatalban, fejleszteni és alkalmazni szükséges olyan (mérő)eszközöket, amelyek segítségével megragadható, rendelkeznek-e a vállalkozói kompetenciák megfelelő szintjével (esetleg mely területeik lehetnek azok, ahol kisebb-nagyobb odafigyeléssel jelentős fejlődést lehetne felmutatni), és ha egy következő lépésként meglenne a „nagy ötlet” (great idea) – kiegészülve a megtanulható vállalkozás-fejlesztési ismeretekkel –, volna esélyük arra, hogy sikeres vállalkozók legyenek. Vagy, ha magas a vállalkozói kompetencia-szintjük, akár alkalmazotti, akár vállalkozói vonalon érdemes lehet komolyabb kihívásokat, projekteket felvállalniuk, vezetniük. A *szűrés*, mint olyan, inkább a vállalatvezetőknek lehet segítség azok kiválasztásában, akik többre képesek társaiknál.

Mérő eszközünk egy 49 kérdésből, illetve állításból álló, hétfokozatú Likert típusú egyetértési skálás kérdőív, amely három dimenziót foglal magába:

- a személyes háttér,
- a vállalkozói viselkedésmintákat és
- az életmódot.

Saját méréseinkkel – amelyhez a Budapesten működő Közgazdasági Politechnikumban az 1990-es évek vállalkozás-kutatási tapasztalataiból összeállított, és saját magunk által továbbfejlesztett kérdéssort használunk – azt próbáljuk elősegíteni, hogy egyéni szinten vizsgálhassuk a vállalkozási kompetenciaszintet. Eszközünk nem standardizált, így használhatóságának vannak korlátai. Évről évre használjuk a Kutatók Éjszakája elnevezésű rendezvény-sorozaton, ahol alkalmanként 80-120 fő kíváncsi ebből a szempontból saját magára. Az a tapasztalatunk, hogy akik eleve vállalkozóként érkeznek, az eszköz általában azt mutatja, hogy magas szintű vállalkozói kompetenciával rendelkeznek. Jönnek olyanok is, akik kevésbé voltak sikeresek. Náluk rendszerint azt az eredményt kapjuk, hogy kevésbé erősek ezen a téren. Az érdeklődők többsége alacsony vállalkozói kompetenciaszinttel rendelkezik.

A vizsgálatot minden félévben elvégezzük a tanítványainkkal, akik vagy eleve gazdasz szakosok, vagy vállalkozási gazdaságtant tanuló mérnökök. Ebben a körben a vállalkozói kompetenciák magas szintje a hallgatók közül kevesebb, mint öt százalékánál (!) mutatható ki (ami egyébként

tendenciájában egybevág a Farkas Szilveszter féle, a Budapesti Gazdasági Egyetemen működő kutatócsoport eltérő mérőeszkővel folytatott attitűd-vizsgálataival és eredményeivel. (Farkas, S. Gubik, 2013; S. Gubik, Farkas, 2013). Közös, hogy a gazdasz szakos hallgatók körében nagyobb a vállalkozási hajlandóság, és a működő családi vállalkozás ugyancsak magasabb vállalkozói készségsszinttel jár együtt. Akik viszont nem-vállalkozói válaszokat adnak a kérdőívünkben, azoknak vagy nincs, vagy volt, de már nem működik a családi vállalkozásuk.

Vizsgálatainkat kiterjesztettük más országok hasonló képzéseket folytató egyetemeire is. Ahova az Erasmus+ program keretében eljutunk tanítani, ott rendszerint meg tudjuk szervezni, hogy hallgatói csoportok szélesebb rétegeivel töltsük ki az előzőleg anyanyelvükre lefordított kérdőívünket. Az elmúlt három esztendőben, Albániában, Portugáliában, Lengyelországban, Törökországban és Ghánában folytattunk empirikus adatgyűjtést. Minden esetben (országban) mi magunk voltunk a kérdezőbiztosok, kivéve Ghánát, ahol a helyi sajátosságok miatt hallgatókra kellett bízunk a megfelelő mennyiségű kérdőív kitöltését és összegyűjtését. Albániában sikerült a legtöbb kérdőívet visszkapnunk. Ott a mintegy négyszáz gazdasz szakos hallgató mellett közel kétszáz szociológiai kurzusokat látogató, továbbá tanárképzésben részt vevő hallgató alkotta a kontroll-csoportot. Bár a feldolgozottság még nem teljes körű, eddig azt találtuk, hogy a magas vállalkozói kompetenciaszint mértéke a hallgatók egy és öt százaléka között változik.

4. Konklúziók

Úgy tűnik, hogy a vállalkozói kompetencia fogalma és fontossága még nem ment át a magyarországi köztudatba. Bár Európai Unióss szinten már kidolgozott és folyamatosan fejlesztés alatt álló, az élethossziglani tanulást végigkísérő, a köznevelésben és a későbbi tanulási folyamatokban, az általános és a szakképzésben egyaránt jelenvalónak tételezett kompetencia-együttes, a magyarországi oktatási-képzési dokumentumokban egyelőre még csak éppen hogy említésre kerül, a részletes tartalmi-szaktódszertani kidolgozása egyelőre várat magára.

Annak ellenére, hogy Magyarországon még kidolgozatlan, a magyarországi gazdasági szakokon tanuló hallgatók körében mért magasabb vállalkozói kompetenciaszint-arány nem mondható kevesebbnek vagy kisebbnek a más országokban hasonló módszerekkel végzett kérdőívezéseink eredményeinél.

Mindenütt megfigyelhető, hogy a gazdasz-hallgatók körében, akik megkapják a vállalkozás-indításhoz szükséges elméleti képzést is, magasabb mind a vállalkozói kompetencia, mind a vállalkozói attitűd mértéke, mint a nem gazdasz szakos hallgatók között.

A közelmúltban egy európai programhoz kapcsolódva a magyarországi közszférából hatezer hatvan év fölötti hivatalnokot bocsátottak el abban a hiszemben és reményben, hogy a bevállalt program keretében vállalkozói ismereteket nyújtanak számukra, és ez elegendő lesz a nyugdíjaskorukig hátra levő időszak vállalkozóként történő áthidalására. Úgy tudjuk, esetükben nem volt előzetes állapotfelmérés vállalkozói kompetenciákra.

Úgy véljük, ha valaki hivatalnokként éli le aktív pályafutását, abból valószínűleg hiányozhatott ez a kompetencia. Ezt ellenőrizni – véleményünk szerint – méréssel lehet, és utána csak azoknak nyújtani ismereteket, akik előreláthatóan / vélhetően képesek lesznek piaci környezetben megállni a saját lábukon, a többieknek pedig vállalkozói kompetenciafejlesztést nyújtani magasabb időtartamban (véltetően ez is történt, a részletekről a résztvevők és közreműködők titoktartási kötelezettsége miatt nem tudunk).

A vállalkozói kompetencia megléte és mértéke valamiféleképpen a „nemzeti humán erőforrás-vagyon” része. Fejlesztési, az EU-s vonatkozó dokumentumokat implementálni, a mindennapi gyakorlatba átültetni kellene mind a köznevelés, mind a szakképzés, mind pedig a felnőttkori tanulás oktatási és képzési rendszereiben. Mivel a teljes populációt vállalkozási ismeretekre kiképezni drága lenne, mi inkább a szűrést javasoljuk előbb, és csak azokkal foglalkozni a későbbiekben, akiknek megfelelő alapjaik vannak. Arra is nyomatékossában fel kellene azonban hívni a szakértők figyelmét, hogy a vállalkozói kompetenciák fejlesztése nem kizárólag a vállalkozni vágyók számára, hanem minden munkavállaló számára fontos annak érdekében, hogy sikeresen jelenjen meg a munkaerőpiacon. Szerencsés lenne, ha az állami foglalkoztatást segítő intézményrendszer több segítséget nyújthatna a vállalkozó kompetenciafejlesztés irányában is.

Irodalomjegyzék

110/2012. (VI. 4.) Korm.rendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. Magyar Közlöny, 2012. június 4., hétfő, (66), p10635-10847.

2006/962/EK: Az Európai Parlament és Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanúláshoz szükséges kulcskompetenciákról. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2006.12.30. Brüsszel.

Bacigalupo, M. – Kampylis, P. – Punie, Y. – den Brande, G. V. (2016): EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. Európai Bizottság. Letöltés <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101581/Ifna27939enn.pdf> [2020.01.12].

Báthory Zoltán (2006): A hozzáadott remény. Aula, Budapest.

Farkas Sz. – S. Gubik A. (2013): Az egyetemi-főiskolai hallgatók vállalkozói attitűdkutatásának módszertani sajátosságai. Statisztikai Szemle, 91(10), p993-1012.

Ladeveze, L. N. – Canal, M. N. (2018): Role of Teachers in Entrepreneurship Education in Spain. *Revista Empresa y Humanismo*, 21(1), p7-40. DOI: 10.15581/015.XXI.1.7-40

Nagy S. (1967): *Didaktika*. Tankönyvkiadó, Budapest.

S. Gubik A. – Farkas Sz. (2013): Vállalkozói attitűdök kutatása egyetemi-főiskolai hallgatók körében. *Vezetéstudomány*, 44(7-8), p5-17.

S. Gubik A. – Farkas Sz. (2019): Entrepreneurship intentions and activities of students in Hungary: Global University Entrepreneurial Spirit Student's Survey 2018: National Report. GUESSS, St. Gallen, Bern.

Sandroto, C. W. – Rivanti, B. P. D. – Warmivati, M. T. (2018): Entrepreneurial Intention and Competencies of Vocational and High School Graduates in Indonesia. *Pertanika Journal of Social Science and Humanities*, 26, p225-236.

Timmons, J. (2003): *New Venture Creation, Entrepreneurship for the 21st century*. Irwin, Homewood.